

ขอทานในภารตนิยาย

Beggars in *the Bharata Tale*

อนิสรา รัศมีเจริญ¹ | Anisara Rusmeechareon

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง ขอทานในภารตนิยาย มุ่งศึกษาลักษณะของขอทานในภารตนิยาย ฉบับแปลโดยศักดิ์ศรี แย้มนัตดา โดยผู้เขียนนำเสนอความเป็นมาของภารตนิยาย ขอทานในมุมมองทางภาษาและทางสังคมศาสตร์ และการให้ทานในศาสนาพราหมณ์ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะขอทานในภารตนิยายมี 3 ประเด็น คือ ประเด็นชาติกำเนิด ประเด็นภาพลักษณ์ของขอทาน และประเด็นมุมมองของสังคมต่อการดำรงตนของขอทานในภารตนิยาย โดยประเด็นชาติกำเนิด มี 2 ลักษณะคือ ขอทานโดยชาติกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ประเด็นภาพลักษณ์ของขอทาน มี 2 ลักษณะคือ ภาพลักษณ์ภายนอก และภาพลักษณ์ภายใน สำหรับประเด็นมุมมองของสังคมต่อขอทานในภารตนิยาย มี 4 ลักษณะคือ สรรเสริญ สงสาร หวาดกลัว และหยาบเหยียด

คำสำคัญ : ขอทาน ภารตนิยาย ชาติกำเนิด ภาพลักษณ์ มุมมอง

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Abstract

The purpose of this research is to study the characteristics of the beggars as found in Bharata Tale translated by Saksri Yamnadda. The purpose of this research is to study characteristics of beggars as found in Bharata tale. This article presents history of Bharata tale, by elaborating the definition of the beggars in many aspects both language and social theology and Giving tradition which appears in Brahmanism. The results are that there are 3 types of characteristics of beggars in Bharata Tale: social class, image of the beggars, and social point of view towards their living of the beggars. In the aspect of the social class there are 2 types, namely those who become beggars due to their social class and those who do so because of changing social status. For the image of the beggars in Bharata tale there are external image and internal image. Social point of view towards beggars in Bharata tale can be identified into 4 characteristics: praise, sympathy, fear, and insult.

Keywords: Beggars, Bharata tale, Social class, Image, Point of view

ความนำ

การตวรรษ แปลว่า ถิ่นที่อยู่ของชาวภารต และเป็นชื่อเรียกของประเทศอินเดีย ในยุคโบราณ (กรณมา - เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2537 : 2 - 3) ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของโลกที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ และการวางรากฐานทางวัฒนธรรมของดินแดนในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศไทยนั้นได้รับอารยธรรมอินเดียเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีความเชื่อของคนไทย โดยปัจจัยที่ทำให้คนไทยรับเอาอารยธรรมอินเดียเข้ามามากที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านศาสนา โดยคนไทยรับศาสนาพุทธมาเป็นศาสนาประจำชาติ และรับความเชื่อเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ มาจากศาสนาพราหมณ์ ทำให้วัฒนธรรมไทยมีกลิ่นอายของความเป็นอินเดียผสมผสานอยู่เป็นจำนวนมาก (จิตราภรณ์ สุทธารวาส, 2539 : 5)

นอกจากปัจจัยด้านศาสนาแล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ก็คือ ปัจจัยด้านวรรณกรรม ซึ่งศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, 2544 : 1) ได้แบ่งวรรณกรรมที่ไทยรับจากอินเดียออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมที่สืบเนื่องจากพระพุทธศาสนา วรรณกรรมที่สืบเนื่องจากศาสนาพราหมณ์ วรรณกรรมที่มีคุณค่าอมตะ และวรรณกรรมประเภทนิทาน ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดวรรณกรรมไทยหลากหลายรูปแบบ เช่น การนำเนื้อเรื่องจากวรรณกรรมอินเดียมาแต่งใหม่เป็นภาษาไทย เช่น **รามเกียรติ์** และ **เวสสันดรชาดก** เป็นต้น การนำแนวคิดและจินตนาการมาจากวรรณกรรมอินเดีย เช่น **ไตรภูมิพระร่วง** และ **ไตรภูมิโลกวิจิตร** เป็นต้น การอ้างตำนาน หรือคัมภีร์จากอินเดีย เช่น นิทานเวตาล และภารตนิยาย เป็นต้น การนำฉันทลักษณ์แบบอินเดียมาใช้ เช่น **สมุทรโฆษคำฉันท์** **มัทนพารา** เป็นต้น และการนำฉากและคติความเชื่อของชาวอินเดียมาใช้ เช่น **ลักษณาวงศ์** และ **ศิวารাত্রี** เป็นต้น

“ภารตนิยาย” ในที่นี้หมายถึง วรรณกรรมสันสกฤต จำนวน 100 เรื่องที่ ศักดิ์ศรี แย้มนำนิตดา แปลและเรียบเรียงขึ้นจากแหล่งข้อมูลที่มีความหลากหลายทั้งวรรณกรรม และคัมภีร์ ได้แก่ มหาकाพย์มหาภารตนะ รามายณะ คัมภีร์พระเวท และ คัมภีร์ปุรณะ ฉบับต่าง ๆ รวม 18 คัมภีร์

ภารตนิยายมิได้ให้เพียงความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังแฝงคติความเชื่อของสังคมอินเดียโบราณไว้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นนิยายที่แต่งขึ้นจากการอ้างอิงคัมภีร์ทางศาสนา และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ภารตนิยายจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่ส่องชีวิตของชาวอินเดีย โดยสะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวอินเดียในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพราหมณ์ ด้านความเชื่อเกี่ยวกับเทพปกรณัม ด้านค่านิยม และขนบธรรมเนียมของสังคมอินเดียที่สะท้อนออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแบ่งชนชั้นวรรณะ การปฏิบัติตนตามขั้นตอนของชีวิต โดยยึดหลักอาศรม 4 เป็นต้น ภารตนิยายจึงเป็นวรรณกรรมที่ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ถึงรากเหง้าแห่งภูมิปัญญาที่จำลองสภาพชีวิตของคนอินเดียในทุกระดับ ตั้งแต่ชนชั้นสูงสุดไปจนถึงชนชั้นต่ำสุดของสังคมอินเดียได้เป็นอย่างดี ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ภารตนิยายช่วยให้เข้าใจถึงการปูพื้นฐานโดยทั่วไปในการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรมของชาวอินเดียโบราณ จาริตประเพณี สภาพความเป็นอยู่ บทบาทของผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะบุคคล

ในวรรณะสูงอย่างพราหมณ์ และกษัตริย์ บุคคลในวรรณะล่างอย่างศูทร และบุคคลนอกรวรรณะอย่างจัณฑาลซึ่งส่วนใหญ่จะมีสถานภาพเป็นขอทาน

การศึกษาขอทานในภารตนิยายเป็นประเด็นที่น่าสนใจไม่น้อย เนื่องจากในเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า มีการปรากฏเรื่องราวของขอทานในภารตนิยายจำนวนถึง 38 เรื่อง จาก 100 เรื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ขอทานมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอินเดียมาช้านานตั้งแต่ยุคพระเวท และโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นมักจะตัดสินคนจากลักษณะภายนอก ดังปรากฏในตำนานปรัมปราของชาวอินเดียเกี่ยวกับเทพเจ้าแปลงกายเป็นขอทานเพื่อมาทดสอบความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อแผ่ของมนุษย์ ทำให้ชาวอินเดียหวาดผวาทรงว่าขอทานที่มาเป็นอาคันตุกะอาจเป็นเทพเจ้าแปลงกายมา จึงต้อนรับขอทานเป็นอย่างดี

ทั้งนี้ศิวพร ฦ กลาง (2552 : 365 – 366) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของตำนานปรัมปราโดยสรุปว่า ตำนานปรัมปราได้บรรจุรหัสของความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีพลัง สามารถกำหนดคตบัญญัติสำหรับความเชื่อ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ และแนวทางปฏิบัติให้กับสมาชิกในสังคม ซึ่งการที่ชาวอินเดียให้ความสำคัญ เชื่อและเคารพในตำนานปรัมปราก็เนื่องจากตำนานเหล่านี้ได้สร้างโลกทัศน์เกี่ยวกับจักรวาล สังคมและบทบาทสถานภาพตัวตนของบุคคลในสังคมอินเดีย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโสคราตีสที่ให้ความเห็นว่า มนุษย์มีลักษณะทวิภาวะ เนื่องจากประกอบด้วยสองส่วนที่ตรงข้ามกัน คือ จิตกับกาย ซึ่งจิตมีลักษณะไปทางเทพ ส่วนร่างกายมีลักษณะไปทางมนุษย์กล่าวคือด้านกายหยาบ มนุษย์เป็นเพียงสมวะที่เกิดขึ้นมาจากธาตุทั้งสี่ที่ไม่จีรัง ส่วนด้านจิตเป็นส่วนที่คล้ายกับทวยเทพ ซึ่งเป็นอมตวิสัยที่ไม่มีวันดับสูญ (ประจักษ์ สายแสง และเจือง ถิ หั่ง, 2560 : 20 – 22) คนอินเดียจึงมีความเชื่อว่าการให้ทานกับขอทานเป็นการให้ทานกับเทพที่สถิตอยู่ในร่างกายของมนุษย์ที่เป็นขอทานนั้น

อนึ่ง ความเชื่อเรื่องการให้ทานยังสอดคล้องกับกฎการเคลื่อนที่ของนิวตันซึ่งปรมหังสาได้นำมาอ้างอิงและกล่าวว่า “การกระทำทุกอย่างย่อมนำมาซึ่งปฏิกิริยาโต้กลับในทางตรงกันข้ามด้วยแรงกำลังที่เท่าเทียมกัน” ด้วยเหตุนี้ การกระทำและการตอบโต้จึงมีแรงกำลังเท่ากัน เรื่องที่จะมีแรงพลังเพียงด้านเดียวนั้นไม่สามารถเป็นไปได้ จะต้องมีเป็นคู่ที่เท่าเทียมกัน และอยู่ตรงข้ามกันเสมอ (ปรมหังสา โยคานันทะ,

2554 : 346) จากคำกล่าวนี้เองจึงสะท้อนความเชื่อเรื่องการให้ทานว่า เมื่อเราให้ทานไปในจำนวนเท่าใดเราจะได้บุญกลับมาในจำนวนที่เท่ากัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาลักษณะขอทานในภารตนิยาย และมีแนวทางในการดำเนินงานวิจัยโดยเริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับขอทาน และวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของชนชั้นวรรณะต่าง ๆ ในสังคมอินเดียที่ปรากฏในช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ สมัยพระเวทเป็นต้นมา โดยผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมเรื่องภารตนิยาย เป็นข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ลักษณะของขอทาน เนื่องจาก ภารตนิยาย ฉบับแปลโดยศักดิ์ศรี แยมน์นัตดา เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับขอทานและคนในชนชั้นต่าง ๆ ของอินเดียได้อย่างครอบคลุม อีกทั้งยังมีการสอดแทรกวิถีคิด และมโนทัศน์ผ่านตัวละครที่ปรากฏในเรื่องได้อย่างเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมและแนวคิดของคนไทย เพื่อให้งานแปลวรรณกรรมขึ้นดังกล่าว เป็นงานที่คนไทยเข้าใจได้ง่าย และสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของคนไทยอีกด้วย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่มุ่งศึกษาลักษณะของขอทานในภารตนิยาย ซึ่งมีประเด็นหลักในการศึกษาประกอบด้วยประเด็นชาติกำเนิด ประเด็นภาพลักษณ์ของขอทาน และประเด็นมุมมองของสังคมที่มีต่อขอทานในภารตนิยาย เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้สรุปผลการวิจัย เรียบเรียงและอภิปรายผล ดังรายละเอียดที่ปรากฏในเนื้อหาของบทความฉบับนี้ต่อไป

การศึกษาขอทานในภารตนิยายครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์คุณค่าของความเป็นมนุษย์ เพื่อให้เราสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ผู้วิจัยจึงเห็นโอกาสที่จะนำเสนอข้อมูลความคิดเรื่องขอทานผ่านบทความนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึง ความคิด ความเชื่อ และชนชั้นทางสังคมที่สะท้อนอีกมุมมองหนึ่งผ่านทางวรรณกรรมให้เป็นที่ประจักษ์มากยิ่งขึ้น

ขอทาน : มุมมองทางภาษาและทางสังคมศาสตร์

การศึกษาความหมายของขอทาน ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารจากพจนานุกรมฉบับต่าง ๆ เอกสารสารที่เกี่ยวข้องซึ่งมีทั้งมุมมองทางภาษาและสังคมศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของขอทานในมุมมองทางภาษา ซึ่งเป็นการนิยามความหมายตามตัวของภาษา เช่น ในภาษาไทย ใช้คำว่า “ขอทาน” ซึ่งเป็นคำภาษาไทยประสมกับ ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต ซึ่งคำว่า “ขอ” เป็นคำภาษาไทย จัดอยู่ในหมวดคำกริยา หมายถึง พุดให้เขาให้สิ่งที่ต้องการวิงวอน ส่วนคำว่า “ทาน” เป็นภาษาสันสกฤต จัดอยู่ในหมวดคำนาม หมายถึง การให้มักใช้ประกอบคำอื่น เช่น ธรรมทาน วิทยาทาน ; สิ่งที่ให้มักหมายถึงเงิน หรือสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน ดังนั้น “ขอทาน” ตามความหมายของ**พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน** (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 177) จึงมีความหมายสองส่วน ส่วนแรกมีฐานะเป็นคำกริยา หมายถึง ขอเงินหรือสิ่งของเลี้ยงชีวิต , ทากินทางสิ่งของที่ผู้อื่นให้ ส่วนที่สองมีฐานะเป็นคำนาม หมายถึง บุคคลที่เลี้ยงชีพด้วยการขอเงินหรือสิ่งของจากผู้อื่น

สำหรับภาษาอังกฤษมีคำที่ใช้เรียกขอทานจำนวนหลายคำ อาทิ “beggar” “mendicant” “vagrant” “penniless” “panhandler” และ “homeless” ซึ่งมีการนิยามความหมายไว้ดังนี้ “beggar” (Wehmeier Sally, 2001 : 91) หมายถึง บุคคลประเภทหนึ่งที่ไม่มียาน และใช้ชีวิตโดยการขอเงิน หรืออาหารจากบุคคลอื่น “mendicant” (Wehmeier Sally, 2001 : 736) หมายถึง บุคคลที่ดำรงชีพด้วยการขอทาน “vagrant” (Wehmeier Sally, 2001 : 1323) หมายถึง บุคคลเร่ร่อน ไร้บ้าน ไร้อาชีพ “penniless” (Wehmeier Sally, 2001 : 862) หมายถึง บุคคลยากไร้ ยากจน ไม่มีเงิน “panhandler” (Wehmeier Sally, 2001 : 843) หมายถึง บุคคลที่ยื่นมือเพื่อขอเศษเงินตามท้องถนน และ “homeless” (Wehmeier Sally, 2001 : 574) หมายถึง คนไร้ที่อยู่อาศัยคนสิ้นเนื้อประดาตัว

จากมุมมองทางภาษาในการนิยามความหมายของขอทานทั้งในภาษาไทย และภาษาอังกฤษ สรุปได้ว่า ขอทาน คือ บุคคลยากจน ไม่มีเงิน ไม่มีบ้าน ไม่มีอาชีพ จึงต้องดำรงชีพด้วยการขอเงิน และขออาหารจากผู้อื่น

สำหรับการนิยามความหมายในมุมมองทางสังคมศาสตร์ จะนิยามความหมายในแง่บทบาทหน้าที่ในสังคมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ดังในพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน ได้นิยามความหมายของ “ขอทาน” ว่า ผู้กระทำการขอทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยโดยมิได้ทำการทำงานอย่างใด หรือให้ทรัพย์สินสิ่งใดตอบแทน และมีใช่เป็นการขอกันในฐานะญาติมิตร และการขบถ้องติด สี่ ตี เป่า การแสดงการละเล่นต่าง ๆ หรือการกระทำอย่างอื่น

ใดในทำนองเดียวกันนั้น เมื่อมิได้มีข้อตกลงโดยตรงหรือโดยปริยายที่จะเรียกเก็บค่าดูค่าฟัง แต่ขอทรัพย์สืบตามแต่ผู้ฟัง ผู้ดู จะสมัครใจให้ ตลอดจนมิใช่การปฏิบัติกิจวัตรตามลัทธิศาสนา (พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พุทธศักราช 2484 มาตรา 6 วรรค 2, 3, 4) ดังนั้นในมุมมองทางสังคมศาสตร์จะบ่งชี้ชัดเจนว่าผู้ใดบ้างที่เรียกว่าขอทาน

จากนิยามความหมายในมุมมองทางภาษา และทางสังคมศาสตร์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า “ขอทาน” หมายถึง บุคคลไร้อาชีพ ไร้บ้าน อาจใช้ชีวิตเร่ร่อน หรืออาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ บุคคลที่สิ้นเนื้อประดาตัว รวมถึง บุคคลที่ละทิ้งสมบัติเพื่อปฏิบัติตนตามความเชื่อทางศาสนาทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่มีรายได้ และเงินที่เพียงพอที่จะดำรงชีวิตได้อย่างปกติจึงจำเป็นต้องขออาหาร และสิ่งของต่าง ๆ เพื่อยังชีพ

การให้ทานในศาสนาพราหมณ์

ในวรรณกรรมเรื่องภารตนิยายสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่มีอิทธิพลต่อชาวอินเดียในช่วงเวลานั้น ผู้วิจัยจึงต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการให้ทานในศาสนาพราหมณ์เพื่อจะได้ทราบสาเหตุใดในสังคมอินเดียจึงนิยมการให้ทานกับขอทาน

การให้ทานกับขอทานในสังคมอินเดียมีประวัติความเป็นมาจากชาวอารยัน ซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีปัญญาและความสามารถมาก โดยแต่เดิมนั้นชาวอารยันอาศัยอยู่บริเวณทะเลสาบแคสเปียน เมื่อเกิดภัยพิบัติจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ประเทศอินเดีย โดยสู้รบกับชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย หรือที่เรียกว่า พวกทราวิท จนได้รับชัยชนะ และกลายเป็นผู้ปกครองนับแต่นั้น พวกอารยันนำวัฒนธรรมและความเชื่อเรื่องเทวนิยมของตนกับความเชื่อดั้งเดิมของพวกทราวิทมาประยุกต์เข้ากัน และได้ตั้งศาสนาขึ้นใหม่ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นศาสนาประจำชาติเรียกว่า “ศาสนาพราหมณ์” (दन्य षोयोठा, 2553 : 53)

ศาสนาพราหมณ์ในแต่ละยุคจะเน้นความเชื่อที่แตกต่างกันไป กล่าวคือศาสนาพราหมณ์ในยุคพระเวทจะเน้นความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท โดยชาวอารยันเชื่อและศรัทธาต่อเทพเจ้าถึง 33 องค์ (दन्य षोयोठा, 2553 : 55) โดยเทพเจ้าแต่ละพระองค์จะมีบทสวดสำหรับสรรเสริญ และบูชาซึ่งชาวอารยันจะต้องทำพิธีบูชาเทพเจ้าและทำพิธีบูชาัญตามหลักคำสอนในคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์

ประจำศาสนาพราหมณ์ที่แบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท ด้วยเหตุนี้ชาวอารยันในยุคพระเวทจึงดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัดตามคัมภีร์พระเวท เพื่อให้เทพเจ้าที่ตนนับถืออวยพรให้ประสบความสำเร็จ และเป็นการป้องกันมิให้เกิดความวิบัติแก่ชีวิตและทรัพย์สิน

สำหรับศาสนาพราหมณ์ในยุคพราหมณ์นั้น เป็นยุคที่ชาวอารยันสร้างระบบวรรณะขึ้นมา 4 วรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร โดย 3 วรรณะแรกเป็นวรรณะของพวกอารยัน ซึ่งวรรณะสูงสุด เรียกว่า “วรรณะพราหมณ์” บุคคลในวรรณะพราหมณ์จะได้รับการศึกษาที่ดีจึงสามารถทำหน้าที่สั่งสอนและประกอบศาสนพิธีได้ บุคคลอยู่ในวรรณะนี้ ได้แก่ นักบวช นักปราชญ์ ครู อาจารย์ บุคคลในวรรณะพราหมณ์เป็นผู้ที่ได้รับสิทธิที่นอกเหนือจากบุคคลในวรรณะอื่น ๆ เรียกว่า สิทธิแห่งความเป็นพราหมณ์ (दन्ये चोयोथा, 2553 : 69) ซึ่งเป็นสิทธิพิเศษที่พระพรหมเป็นผู้ประทานให้ 5 ประการ คือ ประการแรก ศึกษาคัมภีร์พระเวท ได้เต็มภาคภูมิ ประการที่สอง สั่งสอนพระเวทแก่คนทั้งหลายได้ ประการที่สาม ปฏิบัติพิธีที่เรียกว่า ยัคณัม คือ การบริจาคน้ำได้ ประการที่สี่ คือ รับทานจากผู้มีศรัทธาทันทีได้ และประการสุดท้าย คือ บริจาคทานแก่คนยากจนได้ จากสิทธิดังกล่าว โดยเฉพาะ ประการที่สามถึงประการที่ห้าอันเกี่ยวข้องกับการให้ทาน แสดงให้เห็นว่าบุคคลในวรรณะพราหมณ์เกี่ยวพันกับการให้ทานไม่ว่าจะเป็นผู้บริจาคน้ำให้ผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับทานจากผู้อื่นได้เช่นกัน

ในส่วนของ “วรรณะกษัตริย์” ได้แก่ นักรบ นักปกครอง กษัตริย์ และเจ้าหน้าที่ราชการทุกคนจัดเป็นบุคคลในชนชั้นกษัตริย์ ทำหน้าที่ป้องกันแผ่นดินจากผู้รุกราน และต้องให้ความยุติธรรม ในมหากาพย์มหาภารตะ ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของกษัตริย์ไว้ 6 ประการ หนึ่งในนั้น คือ ความยึดมั่นในศีลธรรม โดยกษัตริย์จะต้องดูแลเอาใจใส่สงเคราะห์บุคคลผู้อยู่ภายใต้การปกครองให้เกิดความสุขในครองที่ถูกต้อง ส่วนในคัมภีร์อรรถศาสตร์ได้กล่าวถึงราชธรรมว่า กษัตริย์พึงปฏิบัติประโยชน์อันเป็นที่พอใจของประชาชนด้วยหน้าที่ทั้งหลาย คือ ด้วยธรรมะของพระองค์เอง ด้วยการอนุเคราะห์ การงาน ด้วยการยกเว้นค่าภาษี ด้วยการบริจาคน้ำ และด้วยการให้เกียรติ จากมหากาพย์มหาภารตะ และคัมภีร์อรรถศาสตร์ สรุปได้ว่า บุคคลในวรรณะกษัตริย์ต้องทำ

หน้าที่ ในการบริจาคทานให้กับบุคคลในวรรณะต่าง ๆ (จิตราภรณ์ สุทธาวาส, 2539 : 52) สำหรับ “วรรณะแพศย์” เป็นชนชั้นกลาง ทำหน้าที่เกี่ยวกับอาชีพค้าขาย ทำไร่ ทำนา การช่างฝีมือ การเลี้ยงปศุสัตว์ และการให้กู้เงินโดยรับดอกเบี้ย ซึ่งเป็นการสร้างเศรษฐกิจให้แก่สังคม นอกจากนี้วรรณะแพศย์ยังต้องทำหน้าที่สำคัญ คือ บริจาคทานแก่พราหมณ์ เสียภาษีอากรแก่กษัตริย์ และจ่ายเงินค่าจ้างให้แก่พวกศูทร ดังนั้น การให้ทาน จึงเป็นหน้าที่หนึ่งของบุคคลในวรรณะแพศย์

ส่วน “วรรณะศูทร” ซึ่งเป็นชนชั้นต่ำสุดของระบบวรรณะ ไม่ได้รับอนุญาตให้เรียนหนังสือ และศึกษาคัมภีร์พระเวท ศูทรมีสិทธิในการแต่งงานกันภายในวรรณะของตนเท่านั้น และหน้าที่ของศูทร คือ รับใช้ชนชั้นวรรณะทั้งสามวรรณะ ศูทรเป็นวรรณะที่ถูกเหยียดหยามว่าเป็นคนต่ำต้อย ฉะนั้น บุคคลในวรรณะสูง ได้แก่ พราหมณ์ และกษัตริย์จะไม่รับการบริจาคทานจากบุคคลในวรรณะศูทร โดยเฉพาะพราหมณ์นั้นเชื่อว่าอาหารของศูทรถือว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจยิ่งกว่าวรรณะอื่น ๆ กล่าวคือ หากพราหมณ์คนใดเสียชีวิตโดยมีอาหารของศูทรอยู่ในท้อง พราหมณ์ผู้นั้นจะไปเกิดในครอบครัวของศูทร เช่นเดียวกับในคัมภีร์ธรรมสูตร มีการห้ามพราหมณ์บริโภคอาหารที่ศูทรได้สัมผัสไปแล้ว (จิตราภรณ์ สุทธาวาส, 2539 : 59) ด้วยเหตุนี้ การให้ทานจึงไม่ใช่หน้าที่ของศูทรที่พวกอารยันได้วางกฎเกณฑ์ไว้

นอกจากนี้ วรรณะสามวรรณะแรกยังถูกเรียกว่า “ทวิช” ซึ่งหมายถึงผู้ที่เกิดสองครั้ง โดยการเกิดจากกรรมมารดาถือเป็นการเกิดครั้งที่หนึ่ง ส่วนการเกิดครั้งที่สองจะนับจากช่วงที่เข้าสู่วงจรชีวิตที่เรียกว่า อาศรม 4 (Four Ashramas) ซึ่งเริ่มต้นด้วยพรหมจารี จากนั้นก็ตามด้วยคฤหัสถ์ วานปรัสต์ และขั้นสุดท้ายคือสันยาสี ดังนั้นบุคคลในสามวรรณะแรกนั้นต้องปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 อย่างเคร่งครัด (दनัย ไชโยธยา, 2553 : 69) โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนแรกของชีวิต เรียกว่า “พรหมจารี” ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา และผู้เยาว์วัย บุคคลในวัยนี้ต้องศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวรรณะของตน เช่น กษัตริย์ศึกษาความรู้ที่เน้นการฝึกฝนยุทธศิลป์และการปกครอง แพศย์ศึกษาเน้นหนักเรื่องการประกอบการค้า และอาชีพทั่วไป ส่วนพราหมณ์จะเน้นเรื่องการศึกษาพระเวท

ให้เชี่ยวชาญ โดยจะต้องศึกษาอยู่ในสำนักของครูจนกระทั่งเรียนสำเร็จ ในช่วงแรกของชีวิตนี้บุคคลในวรรณะพราหมณ์รับสิทธิในการรับบริจาทานจากบุคคลอื่นได้

ขั้นตอนที่สองของชีวิต เรียกว่า “คฤหัสถ์” คือ ผู้ครองเรือน ได้แก่ วัยผู้ใหญ่ เป็นช่วงชีวิตที่ควรมีเหย้าเรือน และสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองและครอบครัว ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา และบริจาทานแก่ผู้ยากไร้

ขั้นตอนที่สามของชีวิต เรียกว่า “วานปรสถ์” หรือนักบวช ได้แก่ วัยสูงอายุ ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ต้องบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม และประเทศชาติ โดยเป็นช่วงที่ให้กระทำภายหลังจากที่ได้สร้างครอบครัวเป็นปีกแผ่นมั่นคงแล้ว รวมทั้งบุตรผู้สืบสกุลได้ออกเรือนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การปฏิบัติตนในช่วงวานปรสถ์จะเข้าป่าหาความสงบวิเวก และฝึกจิตของตนให้บริสุทธิ์ตามลัทธิ การเข้าป่าเพื่อหาความวิเวกนี้ อาจกระทำเป็นครั้งคราว แล้วกลับสู่เรือนอีกก็ได้ บุคคลที่อยู่ในขั้นตอนที่สามของชีวิตนี้เป็นผู้ที่ได้รับสิทธิในการรับ ขอบอาหาร เสื้อผ้า และเครื่องยังชีพจากบุคคลอื่นได้

สำหรับขั้นตอนสุดท้ายของชีวิต เรียกว่า “สันยาสี” เป็นช่วงเวลาแห่งการกระทำเพื่อบุคคลชาติทั้งปวง เป็นการสละชีวิตแบบคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนออกบวช ถือเพศพรหมจรรย์ตลอดชีวิต สันยาสีจะไม่สนใจคนเป็น และไม่สนใจคนที่ตายไปแล้ว ต้องสละความรักและความเกลียดจากดวงจิตของตน ไม่สนใจชีวิตความเป็นอยู่ บำเพ็ญสมาธิพยายามแสวงหาโมกษธรรม และความหลุดพ้นจากวิภวสังสาร หรือการเวียนว่ายตายเกิด บุคคลที่อยู่ในขั้นตอนที่สี่ของชีวิตนี้เป็นผู้ที่ได้รับสิทธิในการรับขอบอาหาร เสื้อผ้าจากบุคคลอื่นได้เช่นกัน นอกจากนี้ในศาสนาพราหมณ์ยังมีความเชื่อเรื่องอาตมัน หรือ ความไม่แตกดับของวิญญาณ ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยกายและจิต กายจะสูญสิ้นไปตามกาลเวลา แต่จิตจะเกิดใหม่ได้ โดยศาสนาพราหมณ์สอนว่า ความแตกต่างแห่งชีวิตย่อมเป็นไปตามอำนาจของกรรมอันเกิดจากการกระทำในชาติก่อน และเพราะกรรมนั่นเอง ทำให้ชีวิต ต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏฏะอยู่ การที่บุคคลจะเกิดเป็นอะไร อยา่งไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่ตนได้ทำไว้ในชาตินี้ หากเขาทำความดีไว้มาก อาจส่งผลให้เขาเกิดในวรรณะสูง แต่ถ้าเขาทำกรรมชั่วไว้มากอาจส่งผลให้เขาเกิดในวรรณะต่ำ หรืออาจเกิดเป็นสัตว์ บุคคล ที่สละความสุขจากบ้านเรือนเข้าสู่ป่าแสวงหาสัจธรรม บำเพ็ญธรรมจนกระทั่งบรรลุโมกษ หรือความหลุดพ้นจากทุกข์แล้วเท่านั้นที่ตายแล้วไม่ต้องเกิดใหม่

จากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เรื่อง ระบบวรรณะ หลักอาศรม 4 และ อาตมมันข้างต้นทำให้เห็นว่า ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์นั้นถูกสอนให้บริจาคทาน ไม่ยึดติดกับทรัพย์สินสมบัติเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงและบรรลุโมกษธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การให้ทานของศาสนาพราหมณ์เป็นสิ่งที่ไม่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เราจึงเห็นขอทานในสังคมของอินเดียเป็นจำนวนมาก

ผลการวิจัย

“ภารตนิยาย” ฉบับที่ศักดิ์ศรี แยมน์ัดดา แปลและเรียบเรียงจากคัมภีร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะคัมภีร์ปุราณะที่กล่าวถึงการกำเนิดของเทพ วีรกรรมของทวยเทพ ฤๅษี วีรบุรุษ แต่ครั้งสมัยโบราณ การอวตารของมหาเทพ การบำเพ็ญตบะ และการจาริกแสวงบุญ ภารตนิยาย จึงสะท้อนความคิดความเชื่อและสภาพสังคมของอินเดียได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับขอทานในสังคมของชาวอินเดียโบราณ

จากการศึกษาลักษณะขอทานในวรรณกรรมเรื่อง ภารตนิยาย จำนวน 100 เรื่อง พบตัวละครที่มีลักษณะเป็นขอทานจำนวน 38 เรื่อง ปรากฏว่าขอทานแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ ชาตีกำเนิด แบ่งเป็น ขอทานโดยชาตีกำเนิดตามวรรณะดั้งเดิม และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเดิม ประเด็นที่สอง คือ ภาพลักษณ์ของขอทาน และประเด็นสุดท้ายคือ มุมมองสังคมต่อขอทานในภารตนิยาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ชาตีกำเนิดของขอทานในภารตนิยาย

คนอินเดียโบราณให้ความสำคัญกับชาตีกำเนิดเป็นอย่างมาก กล่าวคือชนอารยัน ได้สร้างระบบวรรณะขึ้นมาเพื่อจัดคนออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ พวกอารยัน และพวกที่ไม่ใช่อารยัน โดยพวกอารยันจะมีชาตีกำเนิดในวรรณะสูง 3 วรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ ส่วนพวกที่ไม่ใช่อารยันจะมีชาตีกำเนิดในวรรณะต่ำ คือ วรรณะศูทร

การจัดระบบวรรณะนี้เป็นมรดกตกทอดของตระกูล บุคคลที่มีวรรณะต่างกัน จะประกอบอาชีพแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ อาชีพจึงเป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งเด็กที่เกิดมาในวรรณะใดก็จะได้รับการหล่อหลอมตามวิถีทางที่ได้กำหนดไว้ในวรรณะนั้น

จากการศึกษาลักษณะขอทานในวรรณกรรมเรื่องภารตนิยายในประเด็นชาติกำเนิดนั้น พบว่ามี 2 ประเด็นคือ ขอทานโดยชาติกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ขอทานโดยชาติกำเนิด

ขอทานโดยชาติกำเนิด หมายถึง บุคคลในวรรณะ และบุคคลนอกวรรณะ ที่ดำรงชีพด้วยการขอทาน ซึ่งอาจจะเป็นเงิน อาหาร หรือสิ่งของอื่น ๆ

ในภารตนิยายพบว่า ขอทานโดยชาติกำเนิดนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลนอกวรรณะ และขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลในวรรณะ มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 ขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลนอกวรรณะ

บุคคลที่มีชาติกำเนิดอยู่นอกวรรณะทั้ง 4 ของสังกมอินเดีย เป็นกลุ่มที่ได้รับการดูถูกจากสังคมจนไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นได้ ขอทานรูปแบบนี้จะมีลักษณะโทรมขอมข่อเพื่อดึงดูดความรู้สึกสงสารจากผู้อื่น การแต่งกายส่วนใหญ่จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าขาด ๆ เนื้อตัวสกปรก มอมแมม บางคนมีความบกพร่องทางร่างกาย ขอทานบางรายพาคนพิการที่ตนต้องดูแลมาขอทานด้วยเพื่อเพิ่มความน่าสงสารเวทนามากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่ไร้ที่อยู่อาศัย มีชีวิตเร่ร่อน และดำรงชีพด้วยการขออาหาร ขอทานในลักษณะนี้จะได้รับการถ่ายทอดจากสถาบันครอบครัว หากพ่อแม่เป็นขอทาน ลูกก็จะกลายเป็นขอทานไปด้วย

ขอทานในภารตนิยายที่เป็นขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลนอกวรรณะนั้นเป็นขอทานที่เกิดจากบิดามารดาที่อยู่ต่างวรรณะกัน ซึ่งในคัมภีร์กาศายานสูตร ได้กล่าวถึงการเรียกชื่อเรียกบุคคลนอกวรรณะในสังกมอินเดีย เช่น บิดาเป็นพราหมณ์ มารดาเป็นศูทร เรียกว่า นิษาท หรือปารศวะ บิดาเป็นกษัตริย์ มารดาเป็นศูทร เรียกว่า อุกระ มารดา เป็นพราหมณ์ บิดาเป็นศูทร เรียกว่า จัณฎาล (จันฑาล) มารดาเป็นกษัตริย์ บิดาเป็นศูทร เรียกว่า กษัตตฤ มารดาเป็นแพศย์ บิดาเป็นศูทร เรียกว่า อาโยควะ เป็นต้น (จิริยา เจริรัตน์, 2522 : 49)

บุคคลนอกรวรรณะเหล่านี้ ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม เนื่องจากในสังคมอินเดีย มีการสร้างชนชั้นวรรณะเพื่อแบ่งหน้าที่ และอาชีพของผู้คนในสังคม และภายในระบบวรรณะก็มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบปลีกย่อยไว้มากมาย เช่น การแต่งงาน โดยสังคมอินเดียมีทัศนะว่าการแต่งงานในวรรณะเดียวกันเป็นการแต่งงานที่ดีที่สุด หากบุคคลใดมีการแต่งงานข้ามวรรณะโดยฝ่ายชายอยู่ในวรรณะสูงกว่าฝ่ายหญิงก็สามารถอนุโลมได้ เรียกว่า “การแต่งงานแบบอนุโลม” แต่หากฝ่ายหญิงอยู่ในวรรณะที่สูงกว่าฝ่ายชาย ถือเป็นการแต่งงานที่ไม่เป็นที่ยอมรับ เรียกว่า “การแต่งงานแบบประติโลม” บุตรที่เกิดมา จะถูกสังคมกีดกันมากไม่สามารถประกอบอาชีพใด ๆ ได้ โดยเฉพาะ “จัณฑาล” ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลนอกรวรรณะที่ถูกสังคมรังเกียจมากที่สุด ถูกกีดกันทุกอย่าง แม้แต่เงาของจัณฑาลก็ถือว่าเป็นสิ่งสกปรกมีมลทิน (จิตรภรณ์ สุทราวาส, 2539 : 43)

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง**ภารตนิยาย** พบขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลนอกรวรรณะ เพียง 1 เรื่อง คือ เรื่อง “ลวงณะ” กล่าวถึง พระราชาลวงณะ ที่ถูกนักมายากลสะกดจิตให้ไปเผชิญกับความยากลำบากต่าง ๆ และได้พบหญิงจัณฑาล พระราชาลวงณะต้องยอมทิ้งวรรณะกษัตริย์ของพระองค์มาแต่งงานกับหญิงจัณฑาลผู้นี้ เพื่อแลกกับอาหารเพียงหนึ่งมื้อ ดั่งบทประพันธ์ด้านล่าง

“สตรีนางหนึ่งกำลังคุกเข่าอยู่ข้างๆ และก้มลงดูพระองค์ใกล้ ๆ
นางนุ่งห่ม ด้วยเสื้อผ้าหยาบ ๆ อันทอจากเปลือกไม้

...พ่อของหม่อมฉันเป็นจัณฑาล หม่อมฉันก็เป็นจัณฑาล พระองค์
เป็นวรรณะกษัตริย์ หม่อมฉันช่วยพระองค์ไม่ได้หรอก มันเป็นบาปหนักนะ
ชาตินี้เกิดเป็นจัณฑาลก็บาปหนาอยู่แล้ว อย่าให้ต้องสืบไปชาติหน้าเลย

...กลุ่มคนเดินตายเหล่านี้เดินไปทั้งวัน เดินไป โดยไม่มีจุดหมาย ไม่
พบบ้านคน หรือที่จะพึ่งพิงแม้แต่แห่งเดียว อาหารก็ไม่มียกิน น้ำก็ไม่มียดื่ม
อดอยากทิวโหยจนหมดเรี่ยวแรง ไปตาม ๆ กัน นางเมียงจัณฑาลก็บ่นด่าไม่
ขาดปาก”

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 35)

จากข้อมูลข้างต้นเป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครที่มีบทบาทเป็นขอทาน ในวรรณกรรมเรื่อง **ภารตนิยาย** โดยชาติกำเนิดในวรรณะต่ำ หรือบุคคลนอกวรรณะ มีจำนวนเพียงผู้เดียว คือ ภรรยาของลวณะซึ่งเป็นหญิงจัณฑาล ทั้ง ๆ ที่บุคคลกลุ่มนี้ไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นได้นอกจากขอทานยังชีพ แต่กลับพบว่าเรื่องราวของบุคคลกลุ่มนี้มีเพียงเรื่องเดียว อาจเป็นไปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการกำเนิดเทพ กำเนิดฤๅษี และบุคคลชั้นสูง จึงปรากฏเรื่องราวของสามัญชนเพียงน้อยนิด และส่วนใหญ่ตัวละครที่มีบทบาทเป็นขอทาน ในวรรณกรรมเรื่อง**ภารตนิยาย** จะอยู่ในวรรณะพราหมณ์ และวรรณะกษัตริย์

1.1.2 ขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลในวรรณะ

ในสังคมอินเดียโบราณมีการแบ่งวรรณะออกเป็น 4 วรรณะ เพื่อแบ่งหน้าที่ของคนในสังคม กล่าวคือ วรรณะพราหมณ์ทำหน้าที่สั่งสอนและประกอบศาสนพิธี วรรณะกษัตริย์ทำหน้าที่ป้องกันแผ่นดินจากผู้รุกราน วรรณะแพศย์ทำหน้าที่ค้าขาย และวรรณะศูทรทำหน้าที่เป็นแรงงานและรับใช้บุคคลทั้ง 3 วรรณะข้างต้น

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง **ภารตนิยาย** พบว่า มีตัวละครที่มีบทบาทเป็นขอทานในสังคมทุกวรรณะเนื่องจากปฏิบัติตนตามหลักอาศรม 4 อย่างเคร่งครัด และในคำสอนของศาสนาพราหมณ์จะมีความเชื่ออย่างหนึ่ง คือ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ โดยผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ และเป็นบุคคลในวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์นั้น เป็นวรรณะที่สามารถเกิดใหม่ได้ด้วยการบำเพ็ญธรรม โดยคำสอนในศาสนาพราหมณ์ ได้สอนว่า บุคคลที่สละความสุขจากบ้านเรือนเข้าสู่ป่าแสวงหาสัจธรรม บำเพ็ญธรรมจนกระทั่งบรรลุโมกษะ หรือความหลุดพ้นจากทุกข์แล้วเท่านั้นที่ตายแล้วไม่ต้องเกิดใหม่

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ทำให้บุคคลในสังคมอินเดียปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 อย่างเคร่งครัด โดยช่วงที่ 3 “วานปรัสต์” และ ช่วงที่ 4 “สันยาสี” ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ทุกวรรณะจะละทิ้งตำแหน่งและสมบัติทุกอย่าง การละทิ้งในลักษณะนี้ทำให้บุคคลนั้นเปรียบเสมือนขอทานเนื่องจากเป็นบุคคลที่ไร้ทรัพย์สิน และที่อยู่อาศัย

ในวรรณกรรมเรื่อง **ภารตนิยาย**พบตัวละครที่ละทิ้งสมบัติเพื่อปฏิบัติตนตามหลักอาศรม 4 ในขั้นที่ 3 “วานปรัสต์” และขั้นที่ 4 “สันยาสี” จำนวนทั้งหมด 26 เรื่อง

ได้แก่ “พระศุภร์” “สุกัณยา” “อค์สตัยะ” “รูปินิกา” “ฤชยศฤงค์” “เคาตมะ” “สิงหวิกรม” “วาลมีกี” “ธรวดารา” “สุรภีคาวี” “เวณ” “ซีมุตวาหน” “นาคารชุน” “เทวยานีและกจะ” “จุกทลา” “สุเกติน” “ตรีคังกุ” “อุทัยนกับวาสวทัตตา” “ภรต” “อโศกสุนทรี” “อิทา” “ปรีกษิต” “อัมพรีช” “ยูธิชฐีเยร” “อินทรทุมน์” และ “ภรรตฤหรี”

ยกตัวอย่าง เช่น พระราชาภรรตฤหรีได้ละทิ้งราชสมบัติและเข้าป่าเพื่อเข้าสู่ วนปรัสต์ และสันยาสีตามลำดับ ดังบทประพันธ์

“พระราชาภรรตฤหรีผู้ซึ่งบัดนี้เป็นอิสระแล้วจากพันธะทางสังคม นุ่งห่มร่างกายด้วยผ้าย้อมน้ำฝาดมีสีคร่ำ ดังเปลือกไม้ ถือบาตรดินเผา และไม้เท้า เดินทางจาริกแสวงบุญ เป็นสันนยาสีเรื่อยไป จากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง หาความสงบวิเวกและมุ่งความหลุดพ้นทุกข์เป็นจุดหมาย จำเนียรกาลล่วงไป จนถึงที่สุดไม่มีความอยาก แม้แต่การแสวงหาโดยภิกขาจาร เยี่ยงนักบวชทั้งหลายอีกต่อไป คงดำรงชีวิตอยู่ด้วยการวางเฉยไม่แยแสในอาหารอันเป็นเครื่องยังชีวิตมีใครให้ก็กิน ไม่ให้ก็ไม่ขอ ยอมอด

...ในที่สุดสันยาสีก็เดินทางมาถึงมหาวิหาร และนั่งเข้าฌานสมาธิแน่ว แน่วรำลึกมั่นในองค์พระผู้เป็นเจ้า มีบาตรดินเผาวางอยู่เบื้องหน้า บางวันก็มี สาราชุนผู้มีใจเมตตาเอาอาหารมาทิ้งลงในบาตร เขาก็กินเท่าที่ให้ ไม่ขอร้อง ไม่แสดงความอยาก แต่บางทีก็โชคร้าย เพราะไม่มีใครให้อาหารเลยเป็นเวลา หลายวันติดต่อกัน

...ภรรตฤหรี ก็ยกบาตรขึ้นทุ้มลงบนพื้นศิลา ทำให้แตกกระจายเป็นชิ้น เล็กชิ้นน้อย เป็นอันหมดสิ้นทรัพย์สิน หมดสิ้นเยื่อเส้นสุดท้ายแห่งกิเลส คือ ความผูกพัน เหมือนนกที่หลุดออกจากกรงโอบบินสู่ท้องฟ้าสิ้นน้ำเงินแจ่มใสไปหา อิสระภาพ อันกว้างขวางไร้ขอบเขต นั่นคือเขาได้ถึงแล้ว ซึ่งโมกษะ คือ ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏชั่ววัณรินทร”

(ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2544 : 556)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนอินเดียมีความเชื่อว่าผู้ประกอบพิธีกรรมด้วยความมานะพากเพียรยิ่งจนถึงที่สุดอาจเปลี่ยนสถานภาพจากมนุษย์ธรรมดาเป็นเทพเจ้าได้ ความเชื่อเช่นนี้ทำให้เกิดค่านิยมในสังคมพหุอารยันว่า ผู้ที่ละทิ้งสมบัติและออกแสวงบุญ บำเพ็ญเพียรนั้นจะสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพได้ ความถึในการปรากฏของตัวละครของท่านในลักษณะนี้จึงมีเป็นจำนวนมากกว่าของท่านในลักษณะอื่น

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ตัวละครที่มีบทบาทของท่านและเป็นบุคคลในวรรณะสูงนั้น หากปฏิบัติตนตามหลักคำสอนศาสนา จาริต ประเพณีก็จะทำให้สามารถรักษาวรรณะของตนต่อไปได้ แต่หากบุคคลใดไม่ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนศาสนา และค่านิยมที่สืบทอดกันมาก็จะทำให้สถานภาพของตนเองมีการเปลี่ยนแปลงไปจนในที่สุดก็อาจกลายเป็นขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเดิม

1.2 ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเดิม

ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเดิม หมายถึง บุคคลในวรรณะสูงที่เคยเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่อง และเป็นที่ยอมรับในสังคมอินเดีย แต่ภายหลังได้กระทำความผิดที่ขัดต่อหลักคำสอนทางศาสนา และจาริตประเพณี จนเป็นเหตุให้บุคคลผู้นั้น มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพกลายเป็นขอทาน

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องภารตนิยาย พบขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเดิม จำนวน 11 เรื่อง แบ่งเป็น ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยเหตุปัจจัยภายใน จำนวน 8 เรื่อง ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยสถานการณ์บังคับ จำนวน 3 เรื่อง มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยเหตุปัจจัยภายใน

ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยเหตุปัจจัยภายใน หมายถึง บุคคลที่เคยมีสถานภาพทางสังคมที่ดี มีชีวิตที่สุขสบาย ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพกลายเป็นขอทานเนื่องจากตนเองเป็นผู้กระทำ เช่น ประพฤติตนไปในทางไม่ดี ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ติดอบายมุข หลงใหลในอิสตรี เกียจคร้าน ไม่ประกอบอาชีพใด ๆ การประพฤติตนเช่นนี้ทำให้ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจต้องเปลี่ยนแปลงสภาพตนเองเป็นขอทาน

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องภารตนิยาย พบขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยปัจจัยภายใน จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ “โพธิสัตว์” “มานสาเทวี” “หริศจันทร์” “วิหตุตประภา” “เคาตมะ” “จันทรสวามี” “หริศรมัน” และ “ตรีคังกุ” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่อง “โพธิสัตว์” ปรากฏขอทานที่ชื่อนางนลินี ซึ่งเคยเป็นภรรยาของโพธิสัตว์ แต่เดิมนางเคยอยู่ในวรรณะแพศย์ มีฐานะที่มั่งคั่ง ภายหลังได้นอกใจสามีและวางแผนฆ่าสามีจนสุดท้ายต้องกลายเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, 2544 : 346)

เรื่อง “มานสาเทวี” ปรากฏขอทานที่ชื่อจามท์ ซึ่งเกิดมาในวรรณะแพศย์ แต่ด้วยความที่ไม่เลื่อมใสในเทวองค์หนึ่งชื่อ มานสาเทวี ทำให้จามท์ถูกเทวองค์นี้กลั่นแกล้งจามท์ต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ฐานะตกต่ำลงจนกลายเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, 2544 : 60)

เรื่อง “หริศจันทร์” ปรากฏขอทานชื่อ หริศจันทร์ เดิมเคยมีสถานภาพเป็นพระราชา ต่อมาตนเองได้ลี้ภัยกลัวว่าจะยกทรัพย์สมบัติในท้องพระคลังทั้งหมดให้ฤษีวิทวามิตรทำให้ตนเองและครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, 2544 : 33)

เรื่อง “วิหตุตประภา” ปรากฏขอทานชื่อ เทวทัตต์ ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นพราหมณ์ แต่ไปหลงมัวเมาในอบายมุขทำให้ชีวิตตกต่ำ เป็นที่รังเกียจของญาติมิตร สุดท้ายเทวทัตต์ก็กลายเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, 2544 : 858)

เรื่อง “เคาตมะ” ปรากฏขอทานชื่อ เคาตมะ ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นพราหมณ์ แต่เป็นคนเกียจคร้าน และรักสนุกคบเพื่อนเสเพลเที่ยวเตร่ไปวันหนึ่ง ๆ ใช้ทรัพย์สินที่พ่อแม่หามาให้จนหมด สุดท้ายก็กลายเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 739)

เรื่อง “จันทรสวามี” ปรากฏเรื่องราวของขอทานที่เป็นพราหมณ์ชื่อจันทรสวามี ซึ่งได้พลัดพรากจากบุตรและธิดาทำให้ต้องเดินทางไปที่ต่าง ๆ เพื่อตามหาบุตรธิดา ระหว่างทางได้ขอทานเลี้ยงชีพ

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 707)

เรื่อง “หริศรรมัน” ปรากฏเรื่องราวของขอทานที่เป็นพราหมณ์ชื่อหริศรรมัน พราหมณ์ผู้นี้แตกต่างจากพราหมณ์ทั่วไปคือเป็นพราหมณ์โง่ เชื้อชา มีบุตรถึงเก้าคน ทำอาชีพรับจ้างทำนาและเลี้ยงแพะเลี้ยงแกะ ต่อมาครอบครัวประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ จึงพาครอบครัวอพยพและขอทานเลี้ยงชีพ

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 658)

เรื่อง “ตรีคังกุ” ปรากฏขอทานที่ชื่อสัตยพรต ซึ่งแต่เดิมเป็นเจ้าของชายสัตยพรต แต่ถูกคำสาปเนื่องจากไปฆ่าลูกโคมันหินที่ฤๅษีรัก ทำให้ฤๅษีวิสิษฐุ์โกรธมากจึงสาปเจ้าชายสัตยพรตเป็นจันฑาลและเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 218)

จากการศึกษาลักษณะขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยเหตุปัจจัย ภายใต้นี้ พบว่า การกระทำของบุคคลมีผลต่อชีวิตว่าจะดำเนินไปในลักษณะใด จะเห็นได้ว่าตัวละครที่เป็นขอทานในลักษณะนี้จะมีชีวิตที่เลวร้าย ประสบปัญหาต่างๆ ดำเนินชีวิตไปด้วยความยากลำบาก แกร่นแค้น ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะไม่ประพฤติตนตามธรรมเนียม จารีตประเพณี หลักคำสอนในศาสนา อีกทั้งขอทานบางรายไม่เคารพ

ในเทพเจ้า และสัตว์ที่เป็นพาหนะของเทพเจ้าจะเกิดเหตุร้ายกับตนหลายประการทั้งการถูกลดสถานภาพ และถูกสังคมดูถูกเหยียดหยามเป็นอย่างมาก

1.2.2 ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยสถานการณ์บังคับ

ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยสถานการณ์บังคับ หมายถึงบุคคลที่เคยเป็นกษัตริย์ หรือเชื้อพระวงศ์ เมื่อถูกกบฏทางการเมืองแย่งชิงราชบัลลังก์ทำให้กษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ผู้นั้นต้องเปลี่ยนแปลงสถานภาพกลายเป็นขอทาน นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลที่จำเป็นต้องขอทานเนื่องจากบุคคลรอบตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตเมื่อไม่มีทางเลือกอื่นจึงจำเป็นต้องขอทาน

จากการศึกษารวบรวมเรื่องภราตนิยาย พบขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพด้วยสถานการณ์บังคับจำนวน 4 เรื่อง คือ เรื่อง “เทวทัตต์” “จันทรหาส” “ศศิกลา” และ “ศีลวดี” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่อง “เทวทัตต์” ปรากฏขอทานที่ชื่อเทวทัตต์ที่ถูกกบฏแย่งชิงราชบัลลังก์ทำให้เปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นขอทาน

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 459)

เรื่อง “จันทรหาส” ปรากฏขอทาน 2 ตัวละคร ได้แก่ นางนม และ เจ้าชายจันทรหาส ในเรื่องกล่าวถึงพระราชธิดาถูกแย่งชิงราชบัลลังก์ พระมเหสีจึงให้นางนมพาเจ้าชายหนีตายดาบหน้า นางนมต้องขอทานเลี้ยงเจ้าชาย เมื่อนางนมสิ้นชีวิต เจ้าชายจึงกลายเป็นเด็กจรจัดหาเลี้ยงตัวเองด้วยการขอทาน

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 482)

เรื่อง “ศศิกลา” ปรากฏขอทานที่ชื่อสุทรศน์ โดยสุทรศน์เดิมเป็นเจ้าชายในวาระกษัตริย์แต่ถูกโค่นราชบัลลังก์ทำให้บวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่า

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 679)

เรื่อง “ศีลวดี” ปรากฏขอทานที่ชื่อศีลวดี ที่ต้องกลายเป็นขอทานเนื่องจากสามีพราหมณ์ซึ่งป่วยเป็นโรคเรื้อนทำให้คนรังเกียจไม่จ้างไปประกอบพิธี นางจึงจำเป็นต้องขอทานหาเลี้ยงสามี

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 286)

2. ภาพลักษณ์ของขอทานในภารตนิยาย

ภาพลักษณ์ของขอทานในภารตนิยาย หมายถึง ลักษณะหรือท่าทีของขอทานที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องภารตนิยายซึ่งเป็นสิ่งปรากฏแก่ตา หรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน

ภาพลักษณ์ของขอทานในวรรณกรรมเรื่องภารตนิยายนี้ปรากฏภาพลักษณ์ของขอทาน 2 ลักษณะ คือ ภาพลักษณ์ภายนอกที่ปรากฏให้เห็นด้วยประสาทสัมผัสทางตา ได้แก่ รูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ การแต่งกาย และภาพลักษณ์ภายใน เช่น ความคิด จิตใจ ซึ่งสะท้อนออกมาทางพฤติกรรมของขอทาน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ภาพลักษณ์ภายนอกที่แสดงออกของขอทานโดยชาติกำเนิดและขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม

ภาพลักษณ์ภายนอก หมายถึง ลักษณะของขอทานที่แสดงออกและสังเกตเห็นได้จากภายนอก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลที่เป็นขอทานกับบุคคลที่ไม่ใช่ขอทาน ทั้งในเรื่องของการแต่งกาย สภาพร่างกาย ผิวพรรณ และพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งปรากฏให้เห็นในภาพรวม มีลักษณะดังนี้

ด้านการแต่งกาย : การแต่งกายเป็นภาพลักษณ์ที่เด่นชัดของขอทาน โดยขอทาน ไม่ว่าจะเป็นขอทานโดยชาติกำเนิด หรือขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากเดิม จะมีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเนื้อหยาบซึ่งทอจากเปลือกไม้ สีสนไม่สดใส ขาดรุ่งริ่งไม่ได้รับการซ่อมแซม บางคนใช้หนังสัตว์ หรือผ้าห่อศพในการนุ่งห่ม ตัวอย่างเช่น พราหมณ์จันทรสวามีที่ตามหาบุตรธิดาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้เสื้อผ้าสกปรกขาดวินไม่ได้รับการซ่อมแซม ซึ่งผู้แต่งได้บรรยายไว้ว่า

“เห็นพรหมณ์รูปร่างฝ่ายผมแต่งตัวสกปรกขาดวิน”

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, 2544 : 707)

การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสกปรก มอซอ ขาดวิน นี้ มีลักษณะคล้ายกับพระราชอาเทศที่ตัดที่ถูกกบฏแย่งชิงราชบัลลังก์จึงเปลี่ยนแปลงสถานภาพมาเป็นขอทาน และต้องสวมเสื้อผ้าที่สกปรก ขาดวินเช่นกัน

อนึ่ง การใช้คำในวรรณกรรมตอนนี้ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “พัศตราภรณ์” เพื่อแสดงให้เห็นว่าขอทานผู้นี้เป็นคนวรรณะกษัตริย์มิใช่ขอทานในวรรณะอื่น

สำหรับขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากการละทิ้งทางโลก เข้าสู่วานปรสิทธ์ และสันยาสีนั้นจะแต่งกายที่แตกต่างออกไป โดยจะสวมเสื้อผ้าที่ผลิตจากผ้าย้อมน้ำฝาด แต่ผู้แต่งไม่ได้บรรยายว่าเสื้อผ้าที่ขอทานสวมใส่นั้นมีความสกปรกหรือขาดรุ่งริ่งแต่อย่างใด เช่น ผู้แต่งได้บรรยายถึงการแต่งกายของพระราชอาภรรตฤทธิที่สละราชสมบัติ และออกบวชว่า

“นุ่งห่มร่างกายด้วยผ้าย้อมน้ำฝาดมีสีคร่ำดั่งเปลือกไม้ถื่อบาตรดิน
เผาและไม้เท้า”

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, 2544 : 555)

ด้านร่างกาย : ร่างกายถือว่าเป็นภาพลักษณะที่บรรยายลักษณะของขอทานให้แตกต่างจากบุคคลทั่วไป โดยขอทานมักจะมีร่างกายที่สกปรก บางคนมีรูปร่างหน้าตา น่าเกลียด เป็นที่น่ารังเกียจขยะแยง ผิวพรรณไม่ผ่องใส ขรุขระ เที้ยวย่น ชูบผอม ทรวดโทรมมีหนวดเครายาวรุงรัง มีร่างกายของตนเองหรือคนในครอบครัวที่เกี่ยวข้อง ไม่สมประกอบ ตัวอย่าง เช่น ครอบครัวขอทานของพระราชอาหริศจันทรที่ยกทรัพย์สมบัติให้ฤษีจนกลายเป็นขอทาน ผู้แต่งได้บรรยายว่า

“ไอ้พระผ่านเกล้า พระองค์ทรงทุกข์ทรมาณหนักหนาดูหรือฝ้ายผอม
ออกเพียงนี้ หลังไหลก็เป็นริ้วรอยไปหมด”

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 307)

นอกจากนี้ตัวละครขอทานบางตัว ผู้แต่งได้บรรยายภาพลักษณะด้านร่างกายไว้
ไว้อย่างน่าเวทนา เช่น บรรยายลักษณะร่างกายของเจ้าชายสัตยพรตไว้ว่า

“สิ้นคำสาปของพระมุนี เจ้าชายสัตยพรตก็กลายเป็นคน
จันทาลที่นำสงสารไปทันที มีร่างกายอันสกปรกมอมแมม หน้าตาเศร้าหมอง
ซูบซีดศีรษะล้านเกือบหมด และสวมเสื้อผ้าเนื้อหยาบ ขาดกระรุ่งกระริ่ง ถือไม้เท้า
ยันร่างเดินโซซัดโซเซเที่ยวตุ๋นตุ๋นเร่ เก็บเศษอาหารชาวบ้าน เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่
บัดนั้น”

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 218)

จากบทประพันธ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการกระทำของเจ้าชายสัตยพรต
ที่ฆ่าลูกโค ซึ่งเป็นสัตว์ที่คนอินเดียเคารพนับถือเพราะเชื่อว่าเป็นพาหนะของพระศิวะนั้น
เป็นการกระทำที่ผิดร้ายแรงส่งผลให้เมื่อถูกสาปเป็นจันทาลจึงมีร่างกายที่อัปลักษณ์
และมีลักษณะอันไม่เป็นมงคลนานาประการ

ภาพลักษณะด้านร่างกายของขอทานในภารตนิยายนั้นไม่ได้พบเพียงขอทาน
ที่มีร่างกายพิกลพิการและร่างกายซูบผอมเท่านั้น แต่ยังพบว่าขอทานบางกลุ่มมีหน้าตา
และผิวพรรณที่ฟ่องใส ขอทานที่มีลักษณะเช่นนี้คือขอทานที่มีการเปลี่ยนแปลง
สถานภาพเดิม เนื่องจากขอทานกลุ่มนี้เป็นพวกฤๅษี นักบวช บางคนอยู่ในวรรณะกษัตริย์
บุคคลเหล่านี้แต่เดิมเคยเป็นบุคคลชั้นสูง ดังตัวอย่างที่ผู้แต่งได้บรรยายลักษณะร่างกาย
ของขอทานไว้ว่า

“เมื่อมหาพราหมณ์มองออกไปที่กลุ่มเด็กเสเพลก็แลเห็น กุมารน้อย
ผู้เป็นหัวใจอยู่ในกลุ่ม มีผิวพรรณสดใสและท่วงท่ามีสง่ามิดเด็กทั้งปวงก็เกิด
ความสนใจ”

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, 2544 : 482)

ฤๅษีชราแต่ผิวพรรณผ่องใสตนหนึ่งกล่าว

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, 2544 : 581)

ทรัพย์สิน : ขอทานโดยชาติกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ มีลักษณะประเด็นทรัพย์สินที่เหมือนกัน คือ ไร้ทรัพย์สินใดๆ ครอบครอง เช่น ในเรื่อง “วาลมิกิ” ผู้แต่งได้บรรยายการครอบครองทรัพย์สินของฤๅษีไว้ว่า

“พวกเราเป็นนักบวช สละแล้วซึ่งทรัพย์สินเงินทองทั้งปวงท่องเที่ยว
จาริก แสวงบุญไปชั่วชีวิต เราไม่มีทรัพย์สิ่งใดตก ไม่เชื่อกันเอาสิ”

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, 2544 : 581)

พฤติกรรม : พฤติกรรมของขอทานที่เป็นพวกจันทาล กับขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจะมีความแตกต่างกัน โดยขอทานโดยชาติกำเนิดที่เป็นบุคคลนอกวรรณะ หรือจันทาลนั้น มักจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงการขาดการอบรมเลี้ยงดูในเรื่องศีลธรรมจรรยา มีความเห็นแก่ตัว และความเกียจคร้าน เช่น บุตรชายของลวณะเมื่อเห็นว่าครอบครัวประสบปัญหา ก็แยกตัวออกไปจากครอบครัว อีกทั้งยังไม่เคยช่วยทำมาหากิน เพราะมีนิสัยเกียจคร้าน นอกจากนี้ยังมักจะใช้วาจาหยาบคาย ตัวอย่างเช่น ภรรยาที่เป็นจันทาลของลวณะได้ใช้คำพูดว่า

“...อ้ายเฒ่าจัญไรนี้แท้ ๆ แกนะแก อ้ายคนสิ้นคิด ถ้าแกรู้ว่าไม่มี
ความสามารถจะเลี้ยงดูครอบครัวได้ แกมาแต่งงานกับข้าทำไม แกคิดว่าพอมีลูก
ด้วยกันแล้วจะโยนทิ้งง่าย ๆ ก็ทำได้อย่างนั้นหรือโฮ่เอ๊ย อ้ายเปรต”

(ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา, 2544 : 35)

ส่วนพฤติกรรมของขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม มักจะมีพฤติกรรม ที่แสดงออกให้เห็นว่าเคยได้รับการอบรมสั่งสอนในเรื่องมารยาททางสังคม การเสียสละ เพื่อส่วนรวมศีลธรรม ยึดมั่นในคำพูด เช่น พฤติกรรมของขอทานที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมด้วยปัจจัยภายในตัวเองนั้น สอดคล้องกับสถานภาพดั้งเดิม เช่น พระราชาหริศจันทร แม้จะสิ้นเนื้อประดาตัวไปแล้วแต่ก็ยังคงรักษาสัตยวาจาของพระราชาที่ยึดถือคำพูดเป็นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ดังบทประพันธ์ที่ผู้แต่งบรรยายไว้ในตอนที่พระราชาหริศจันทรกล่าวแก่พระมเหสี

“ไศพยาเอ๋ย เจ้าพูดก็ถูกทุกอย่าง แต่ที่จะทำเช่นนั้นได้อย่างไรที่เป็นกษัตริย์ ตรัสแล้วจะคืนคำได้ไหน พี่ให้สัตยวาจาแก่พระมหารามูณีไว้พี่ก็ต้องรักษาคำสัตย์นั้นตลอดไป...”

(ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2544 : 303)

ส่วนจันทรสวามีซึ่งเป็นชนชั้นวรรณะพราหมณ์ แม้ว่าชีวิตจะตกต่ำลงแต่ก็ยังสามารถท่องบทสวดมนต์ได้อย่างเชี่ยวชาญ ดังบทประพันธ์

“จันทรสวามีจึงสวดพระเวทให้ฟังเพื่อเป็นสิริมงคลอนันตสวามีก็สิ้นความสงสัย เพราะพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนเท่านั้นที่จะสวดพระเวทได้คล้องแคล่วอย่างนี้”

(ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2544 : 707)

ความเชื่อและศรัทธาในพระเจ้า : ความเชื่อและความศรัทธาในพระเจ้าหรือเทพเจ้าเป็นสิ่งที่ชาวอารยันยึดถือสืบต่อกันมาช้านาน โดยกลุ่มที่เป็นขอทานโดยชาติกำเนิดและเป็นบุคคลในวรรณะจะมีความเชื่อและศรัทธาในคำสอนของศาสนาสูงสำหรับกลุ่มที่เป็นขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมด้วยปัจจัยภายใน มักจะขาดความเชื่อและศรัทธาในคำสอนของศาสนา โดยไม่ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจรรยา ลุ่มหลงอบายมุข และมัวเมาในโลกีย์ ไม่ชวนช่วยในการประกอบอาชีพ มีความโลภต่อทรัพย์สินของผู้อื่น ขาดจิตสำนึกต่อสังคมและสาธารณชน เช่น จาณท์พ่อค้าหนุ่มที่ไม่เลื่อมใสศรัทธาของมหาเทพที่ชื่อมานสาเทวี ทำให้จาณท์ต้องประสบกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ มากมาย

สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว : ขอทานส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน บางครอบครัวมีบุตรเป็นจำนวนมาก บางคนต้องเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เช่น พราหมณ์หรือกรรมันมีบุตรถึงเก้าคน ทำให้ต้องสบปัญหาด้านเศรษฐกิจในครอบครัว และนางนลินีที่ต้องแบกสามีพิการไร้แขนขาไว้บนหลังขณะขอทานเลี้ยงครอบครัว

2.2 ภาพลักษณ์ภายในที่แสดงออกของขอทานโดยชาติกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม

ภาพลักษณ์ใน หมายถึง ลักษณะนิสัยที่ซ่อนอยู่ภายในของแต่ละบุคคลที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่น ความรู้สึกนึกคิด และจิตใจ ซึ่งในภาครัตนนิยายได้สะท้อนภาพลักษณ์ภายใน ที่แสดงออกมาของขอทานโดยชาติกำเนิดและขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม ดังนี้

ด้านความรู้สึกนึกคิดและจิตใจ : กลุ่มที่เป็นขอทานโดยชาติกำเนิดและเป็นบุคคลนอกวรรณะส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกนึกคิดและจิตใจที่ขาดความละเอียดอ่อน ไม่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ตะกละตะกลาม ไม่มีความกตัญญู สามารถทำความชั่วได้โดยไม่รู้สึกละอาย ใช้คำพูดโกหก เพื่อขอความเห็นใจและได้รับสิ่งที่ตนเองต้องการ โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายของส่วนรวม หรือความเหนื่อยยากลำบากของผู้อื่น หรืออันตรายที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ขอทานที่ชื่อมาลินีได้โกหกว่า สามีของตนเคยเป็นทหาร และพิการแขนขาขาดจากการทำศึก ทำให้คนสงสารนางและมอบเงินให้นาง

สำหรับกลุ่มที่เป็นขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมมักจะมีพื้นฐานความคิดจิตใจที่ตึงงามจากการที่เคยได้รับการอบรมสั่งสอนให้ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลธรรมจรรยาอันดีงามแต่ความจำเป็นและสภาพเหตุการณ์บังคับทำให้ต้องขอทานเลี้ยงชีพเพียงคงมีกิริยาอาการที่สุ่มเยือกเย็น ไม่แสดงอารมณ์โกรธมาให้เห็น เช่น เทวทัตต์แต่เดิมเคยเป็นราชา เมื่อกลายเป็นขอทาน ก็ยังคงรักษากิริยาอาการที่สุ่มเยือกเย็น ไม่แสดงอารมณ์โกรธมาให้เห็น และไม่ให้ผู้หญิงมาทำให้แผนการในการรับผิดชอบซึ่งเป็นพฤติกรรมโดยทั่วไปของกษัตริย์ แม้แต่ตอนที่เห็นว่าภรรยาแอบไปลักลอบคบชู้

นอกจากนี้ยังปรากฏในเรื่อง สีลวดี ที่กล่าวถึงนางสีลวดีว่ามีพฤติกรรมที่ได้รับ การอบรมเลี้ยงดูมาเป็นอย่างดีเช่นเดียวกับผู้ที่อยู่ในวรรณะสูง เนื่องจากนางถูกอุ้มเลี้ยง ดูมาตั้งแต่เด็ก นางจึงไม่เคยแสดงกิริยาโกรธเกรี้ยว หรือปรีดาบ่นในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ดังบทประพันธ์ที่ผู้แต่งได้บรรยายว่า

“แต่หญิงอย่างนางเป็นหญิงกัลยาณี เป็นปติวรัดดา นางไม่เคยปรีดา บ่น แม้แต่คำเดียว ไม่เคยแสดงกิริยาโกรธซึ่ง”

(ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2544 : 286)

นอกจากนี้ยังมีจิตสาธารณะ คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม เสียสละเพื่อบุคคลอื่น เช่น เรื่อง ชีมุตวาहन ผู้แต่งได้บรรยายถึงการเสียสละของชีมุตวาहन ไว้ว่า

“ข้าให้ทุกอย่างเพื่อความสุขของผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ต้นกล้วยปะเป็นต้นไม้สารนันทน์ก็ ข้าก็ให้แก่นคนที่อยากได้ไปแล้ว ราชาศวรรย์อัน บรรดาญาติ บรรดาญาติ ข้าก็ให้เขาไปแล้ว ข้าไม่เคย นึกเสียดาย เพราะข้าทำให้เขามีความสุข; บัดนี้ ข้าเป็นคนตัวเปล่า อยากไร้ไม่มีอะไรเหลือ ก็ยังมีชีวิตนี้แหละที่เหลืออยู่ ถ้าการสละชีวิตของข้าทำให้นาคตนหนึ่งรอดความตาย ทำให้เขามีความสุขก็ยินดี”

(ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2544 : 803)

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของขอทานในภารตนิยาย พบว่าขอทานโดย ชาติกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมมี 2 ภาพลักษณ์ คือ ภาพลักษณ์ภายนอก คือ สิ่ง que เห็นได้ด้วยตา เช่น การแต่งกาย ร่างกาย พฤติกรรม ทรัพย์สิน และสภาพครอบครัว ส่วนภาพลักษณ์ภายใน คือ สิ่งอยู่ภายใน คือ ความคิด จิตใจ

3. มุมมองของสังคมต่อขอทานในภารตนิยาย

จากการศึกษาขอทานในภารตนิยายพบว่า ขอทานในภารตนิยาย มี 2 กลุ่มคือขอทานโดยชาติกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม ซึ่งมุมมองของสังคมต่อขอทานทั้งสองกลุ่มนี้มีทั้งสรรเสริญ สงสาร หวาดกลัว และหยาบเหยียด ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 สรรเสริญ

คนในสังคมอินเดียโบราณแสดงความสรรเสริญต่อขอทานที่เปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนเองเป็นขอทานด้วยการทำทานด้วยความสมัครใจ กล่าวคือ คนในสังคมอินเดียโบราณยึดปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องหลักอาศรม 4 ซึ่งในชั้นวานปรสิทธ์และสันยาสี บุคคลต้องสละความสุขจากบ้านเรือนเข้าสู่ป่าแสวงหาสัจธรรม และดำรงตนด้วยการขอทานยังชีพ เพื่อมุ่งสู่โมกษะซึ่งเป็นสัจธรรมสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นคนในสังคมจะยกย่องสรรเสริญขอทานในลักษณะนี้ และปฏิบัติอย่างดีกับขอทาน

จากประเด็นข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คนอินเดียโบราณให้ความสำคัญเรื่องระบบวรรณะและสังคมมีความคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 นั่นคือการละทิ้งชีวิตแบบคฤหัสถ์ในบั้นปลายชีวิต ดังนั้น การให้ทานกับบุคคลกลุ่มนี้ จึงเปรียบเสมือนกับการทำบุญให้กับคนที่มีความเหมาะสมก็จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับตัวผู้ให้ทานด้วย เช่น เรื่อง จันทรสวามี ผู้แต่งได้บรรยายฉากที่อนันตสวามีต้อนรับพราหมณ์ด้วยความรู้สึกยกย่องสรรเสริญไว้ว่า

“เมื่ออนันตสวามีทราบว่ามีพราหมณ์มาเยี่ยมก็รีบออกมาต้อนรับเห็นพราหมณ์รูปร่างผ่ายผอม แต่งตัวสกปรกขาดวินก็สงสัยว่าจะเป็นคนหลอกหลวงมิใช่พราหมณ์จริง จันทรสวามี จึงสวดพระเวทให้ฟังเพื่อเป็นสิริมงคล อนันตสวามีก็สิ้นความสงสัย เพราะพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนเท่านั้นถึงจะสวดพระเวทได้คล่องแคล่วอย่างนี้มหาอำมาตย์ผู้มีอิทธิพล จึงเชิญจันทรสวามีเข้าไปในบ้าน จัดอาหารอันประณีตมาเลี้ยงดู และเรียกบุตรชายบุตรสาวของตนออกมาขอพรต่อพราหมณ์”

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดตา, 2544 : 707)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงว่าคนอินเดียยกย่องสรรเสริญบุคคลใน
 วรรณะพราหมณ์ แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพเป็น
 ขอทานแล้วก็ตาม ทั้งนี้ในการตนิยายยังปรากฏการสรรเสริญขอทานในวรรณะกษัตริย์
 และวรรณะแพศย์ด้วยเนื่องจากทั้งสองวรรณะนี้ถือเป็นวรรณะสูงในสังคมอินเดียซึ่งแต่เดิม
 คนในสังคม ก็ได้ปฏิบัติเป็นอย่างดีขอชนชั้นวรรณะสูงอยู่แล้ว และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง
 บทบาทเป็นขอทานก็ยังคงได้รับการปฏิบัติตัวอย่างดีเพราะถือว่าเป็นบุคคลที่เสียสละและ
 นำภัยภัย โดยคนในสังคมให้ความสำคัญกับชาติกำเนิดของบุคคล การที่บุคคลใน
 วรรณะสูงได้เปลี่ยนแปลงสถานภาพบทบาทเป็นขอทาน แต่ลักษณะบางประการของ
 บุคคลในวรรณะสูงยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ เช่น ฝีมือพรณ คำพูด และกิริยาท่าทางต่าง ๆ ที่
 แตกต่างจากขอทานนอกรวรรณะ ดังนั้นคนในสังคมจึงให้ความยกย่องสรรเสริญต่อขอทาน
 ในกลุ่มนี้ ในอีกมุมหนึ่ง การขอทานก็ได้รับการถูกสรรเสริญจากคนในสังคมเท่านั้น
 ความน่าสงสารขอทานก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้คนในสังคมให้ทานกับขอทาน
 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2 สงสาร

คนในสังคมอินเดียมีความรู้สึกสงสาร และเมตตาต่อขอทานเนื่องจากสภาพ
 ภายนอกของขอทานที่ผู้คนพบเห็นนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกเวทนาสงสาร ดังเช่น ร่างกาย
 ชุบผอม เดินโซซัดโซเซ เสื้อผ้าขาดวิน แขนขาด ขาขาด ซึ่งลักษณะเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิด
 ความรู้สึกสงสาร ดังในเรื่องทริศจันทร์ได้กล่าวถึงบุคคลที่มีรู้สึกสงสารพระราชาทริศจันทร์
 ที่กลายมาเป็นขอทานจึงให้อาหารเพื่อประทังความหิวโหย ดังตัวอย่าง

“พระราชาร่วมด้วยพระมเหสีและพระโอรสเดินทางรอนแรมไปใน
 ที่ต่าง ๆ หวังพบพานเศรษฐีผู้มีทรัพย์สินอันจักให้ยืมเงินมาปลดเปลื้องหนี้สินแต่
 ก็ได้พบใครที่จะเอื้อเพื่อช่วยเหลือแม้แต่คนเดียว มีบางคนสงสารให้อาหารเล็ก
 น้อยมาเพื่อบรรเทาความหิวโหยบ้างเท่านั้น”

(ศักดิ์ศรี วัฒนันดา, 2544 : 303)

นอกจากนี้ยังปรากฏในเรื่อง ภูมิภาคกล่าวถึง ภูมิภาคซึ่งเป็นขอทานวรรณะศูทร สวมเสื้อผ้าขาววิน เเดินโซซัดโซเซอย่างสิ้นหวังมาขออาศัยพร้าหมณ์ชราผู้ซึ่งมีจิตใจเมตตา ดังตัวอย่าง

“พร้าหมณ์ชราธิปลุกขึ้นต้อนรับด้วยอัธยาศัยอันดีเมื่อภูมิภาคเข้ามาถึง และแสดงความเคารพ พร้าหมณ์ชรายิ้มด้วยความเมตตา เอี่ยมมือมาตบหลังเบา ๆ”
(ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2544 : 439)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าคนในสังคมอินเดียโบราณนั้นมีพื้นฐานของการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ มีจิตใจโอบอ้อมอารี รู้สึกสงสารเวทนาผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก จึงสะท้อนออกมาในภารตนิยายว่า คนอินเดียมักจะทำให้ทานกับผู้ที่ถูกข่มขู่ทรมานอยู่เสมอแต่ต้องไม่ขัดต่อข้อปฏิบัติที่พึงกระทำในวรรณะของตน ดังที่พร้าหมณ์ชราแสดงความสงสารภูมิภาค โดยการให้อาศัยอยู่ในบ้าน แต่ไม่รับประทานอาหารร่วมกับภูมิภาคเนื่องจากขัดกับข้อปฏิบัติตามวรรณะของพร้าหมณ์

นอกจากการให้ทานด้วยความสงสารแล้ว บางคนอาจให้ทานด้วยความหวาดกลัว โดยเฉพาะขอทานที่เป็นฤๅษีหรือมุนีก็ปรากฏให้เห็นในภารตนิยายอีกด้วย

3.3 หวาดกลัว

เป็นที่น่าสังเกตว่า ขอทานในภารตนิยายที่สร้างความหวาดกลัวให้กับผู้อื่นนั้น จะปรากฏเฉพาะขอทานที่เป็นฤๅษี หรือพระมุนีเท่านั้น เนื่องจากฤๅษีหรือพระมุนีเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ บำเพ็ญเพียรอย่างยิ่งยวดทำให้สามารถสาปผู้อื่นได้ โดยเฉพาะการสาปให้เป็นจันฑาลนั้นเป็นสิ่งที่คนในสังคมหวาดกลัวเป็นอย่างมาก เพราะจะส่งผลให้ชีวิตตกต่ำ ถูกคนในสังคมดูถูกเหยียดหยาม ไม่คบค้าสมาคม และให้ความช่วยเหลือใด ๆ ดังปรากฏในเรื่อง อคัสตยะ ที่กล่าวถึงพระฤๅษีอคัสตยะไปทูลขอธิดาของกษัตริย์ ในตอนแรกนั้นกษัตริย์ไม่ได้อยากยกธิดาให้แต่ด้วยความหวาดกลัวต่ออำนาจของฤๅษีจึงจำใจต้องยกธิดาให้ ดังตัวอย่าง

“พระฤๅษีองค์สุดท้ายทูลขอนางโลปามุทราพระธิดาของกษัตริย์แห่งกรุง
 วิทรรภีไปเป็นภรรยา พระราชากระอักกระอ่วนพระทัยมาก ทรงปรารถนาจะให้
 พระธิดาได้สามีที่เป็นกษัตริย์ มีอาณาจักรแคว้นแคว้นเสมอด้วยพระองค์ ไม่อยาก
 จะให้ไต่กับนักบวชเตี้ยแคระผมห่นวดยาวรุงรังเช่นนี้ แต่จะขัดคำขอรั้งก็
 เกรงอำนาจพระมุนียิ่งนัก ในที่สุดก็จำใจยกนางให้โดยดี”

(ศักดิ์ศรี แย้มนัคนดา, 2544 : 372)

และในตอนนี้นางโลปามุทราต้องการราชมรดกของเทียมด้วยม้า ทำให้ฤๅษีองค์สุดท้าย
 ต้องเดินทางไปขอจากกษัตริย์ และเห็นได้ว่ากษัตริย์ก็มีได้เพิกเฉยต่อคำขอของฤๅษีแสดงถึง
 อำนาจของฤๅษีนั้นเป็นที่น่าหวาดกลัวต่อบุคคลในสังคมเป็นอย่างมาก

ในภารตนิยายนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพยกย่องฤๅษีไว้หลายเรื่อง ผู้วิจัย
 เห็นว่า สาเหตุมาจากภารตนิยายมีเค้ามาจากมหากาพย์ และคัมภีร์สมัยพระเวทที่เขียนขึ้น
 โดยฤๅษี จึงทำให้มุมมองต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดออกมาผ่านวรรณกรรมนั้น เป็นการยกย่อง
 สรรเสริญฤๅษีและพระมุนี ดังนั้นจึงถูกสะท้อนออกมาในโครงเรื่องที่ตัวละครมีปมขัดแย้งกับ
 ฤๅษี และกระทำความผิดที่รุนแรง เช่น รบกวณชณะที่ฤๅษีกำลังบำเพ็ญเพียร ไม่ต้อนรับฤๅษี
 ที่มาเป็นแขก ชำลูกโคอันเป็นที่รักของฤๅษี และทำให้ลูกของฤๅษีถึงแก่ความตาย

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การขัดแย้งกับฤๅษี และทำให้ฤๅษีโกรธนั้น
 จะเกิดผลร้ายแรงต่อบุคคลนั้น เพราะไม่เพียงแต่ฤๅษีจะลงโทษเท่านั้น ตัวละครก็จะถูก
 ลงโทษจากบุคคลรอบข้างด้วย แม้แต่ตัวละครที่อยู่ในชนชั้นต่ำกว่าก็ตามดังปรากฏในเรื่อง
 ตรีศังกุ ที่กล่าวถึงสัตยพรตที่ฤๅษีสาปให้เป็นจันฑาล สภาพหน้าตาน่ารังเกียจ เนื่องจาก
 ไปฆ่าลูกโคที่พระฤๅษีเลี้ยงไว้ ผู้คนในสังคมต่างก็ไม่ให้ความช่วยเหลือ ต้องเก็บเศษอาหารที่
 ชาวบ้านทิ้งแล้วเพื่อประทังชีวิต

นอกจากความรู้สึกลัวหวาดกลัวต่อขทานแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า หากขทานผู้นั้น
 เป็นบุคคลนอกวรรณะ หรือการประพฤติผิดและโดนคำสาป ขทานผู้นั้นก็จะได้รับการ
 หยามเหยียด ดังนี้

3.4 ห้ามเหยียด

ระบบวรรณะเป็นเรื่องสำคัญที่คนอินเดียโบราณยึดถือ ดังนั้น วรรณะศูทร ซึ่งเป็นชนชั้นต่ำสุดของระบบวรรณะในอินเดีย คนในสังคมห้ามเหยียดว่าเป็นคนต่ำต้อย บุคคลในวรรณะสูงจะไม่รับการบริจาทานจากศูทร นอกจากนี้บุคคลนอกวรรณะ เช่น จัณฑาลก็เป็นกลุ่มคนที่คนในวรรณะสูงถูกเหยียดหยามมากที่สุด ดังเช่นในเรื่อง ลวงะ ที่กล่าวถึง ผู้หญิงจัณฑาลคนหนึ่งที่ไม่สามารถให้ทานกับบุคคลในวรรณะสูงกว่าได้ ดังปรากฏในเรื่อง ลวงะ ที่กล่าวถึงพระราชาลวงะได้ขออาหารจากหญิงจัณฑาลแต่นางปฏิเสธ ดังตัวอย่าง

“พ่อของหม่อมฉันเป็นจัณฑาล หม่อมฉันก็เป็นจัณฑาลพระองค์เป็น วรรณะกษัตริย์ หม่อมฉันช่วยพระองค์ไม่ได้หรอก มันเป็นบาปหนักนะชาตินี้เกิด เป็นจัณฑาลก็บาปหนาอยู่แล้ว อย่าให้ต้องสลับไปชาติหน้าเลย”

(ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา, 2544 : 35)

มุมมองของสังคมต่อขอทานในภารตนิยายพบว่า มีทั้งสรรเสริญ สงสาร หวาดกลัว และห้ามเหยียด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดเป็นสำคัญ หากเกิดในวรรณะสูงก็ จะได้รับยกย่องสรรเสริญ และสงสาร ทว่าถ้ามีชาติกำเนิดต่ำหรือกระทำความผิดที่รุนแรง ก็จะถูกสาปแช่งถูกคนในสังคมห้ามเหยียดด้วยสายตาและการกระทำ

นอกจากนี้ ยังพบว่า คนในสังคมให้ทานด้วยความหวาดกลัวเพราะขอทานนั้นมี อำนาจ สามารถทำให้ชีวิตของผู้ให้ทานเปลี่ยนแปลงไปได้ซึ่งสอดคล้องกับตำนานปรัมปรา ของชาวอินเดียเกี่ยวกับเทพเจ้าแปลงกายเป็นขอทานเพื่อมาทดสอบความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของมนุษย์ ทำให้ชาวอินเดียโบราณหวาดผวาเกรงว่าขอทานที่มาเป็น อาคันตุกะอาจเป็นเทพเจ้าแปลงกายมา จึงต้อนรับขอทานเป็นอย่างดี

บทส่งท้าย

การศึกษาขอทานในภารตนิยาย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาใน 3 ประเด็น คือ ขาดิกำเนิดของขอทาน ภาพลักษณ์ของขอทานในภารตนิยาย และมุมมองของสังคมต่อขอทานในภารตนิยาย ประเด็นขาดิกำเนิดของขอทานพบ 2 ประเภท คือ ขอทานโดยขาดิกำเนิด และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม โดยขอทานโดยกำเนิด จะมี 2 ประเภท คือ ขอทานโดยกำเนิดที่เป็นบุคคลนอกวรรณะ เช่น จัณฑาล และขอทานโดยกำเนิดที่เป็นบุคคลในวรรณะที่ปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 อย่างเคร่งครัด เมื่อมีวิสัยสมควรกับการละสมบัติออกบวชไปจาริกแสวงบุญ และดำรงชีพด้วยการขอ ส่วนขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม มี 2 ประเภท คือ ขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมด้วยปัจจัยภายใน และขอทานโดยการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมด้วยสถานการณ์บังคับ

ประเด็นภาพลักษณ์ของขอทานในภารตนิยาย พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ ภาพลักษณ์ภายนอก และภาพลักษณ์ภายใน โดยภาพลักษณ์ภายนอกจะแบ่งเป็น ภาพลักษณ์ด้านการแต่งกาย ภาพลักษณ์ด้านร่างกาย ภาพลักษณ์ด้านพฤติกรรม ภาพลักษณ์ด้านการครองทรัพย์สิน สำหรับภาพลักษณ์ภายใน เป็นภาพลักษณ์ ด้านความรู้สึกนึกคิดและจิตใจ

ประเด็นมุมมองของสังคมต่อขอทานในภารตนิยาย พบว่ามี 4 ลักษณะคือ สรรเสริญ สงสาร หวาดกลัว และหยามเหยียดทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนชั้นวรรณะเป็นสำคัญ

ภารตนิยายเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญยิ่ง ในการเป็นคลังแห่งความรู้ของมนุษยชาติ เพราะนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังสอดแทรกความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อาทิ ศาสนศาสตร์ โลกศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จิตตศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ภารตนิยายยังเป็นสื่อของการสร้างสรรค์ความบันเทิงและจรรโลงใจที่ใช้ขัดเกลาบุคคลในสังคมด้านคุณธรรมจริยธรรม

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า คนอินเดียมีความเลื่อมใสในเทพเจ้า และมีการปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 อย่างเคร่งครัด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต คือ โมกษธรรม โดยมักจะปรากฏภาพที่ชาวอินเดียผู้มีความศรัทธาในเทพเจ้า และเชื่อในหลักคำสอน

ได้ละทิ้งทรัพย์สินสมบัติเพื่อไปแสวงหาสัจธรรมในบั้นปลายชีวิต และในช่วงชีวิตนี้เองที่คนอินเดียกลุ่มนี้จะเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพในการดำเนินชีวิตเป็นเสมือนขอทาน ดังเช่นที่ปรากฏในภารตนิยายส่วนใหญ่จะเป็นขอทานที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ แสดงให้เห็นว่าภารตนิยายมีเนื้อหาที่สอดแทรกคำสั่งสอนให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติตามหรือไม่เคารพต่อเทพเจ้าก็จะส่งผลให้บุคคลนั้นเปลี่ยนแปลงสถานภาพไปในทางที่ไม่ดี หรือกลายเป็นขอทานได้

การที่ชาวอินเดียให้การยอมรับและปฏิบัติกับขอทานเสมือนเป็นเทพเจ้าผู้มาเยือนนั้น เป็นไปตามคำสอนในทิตโตปเทศ (เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, 2551 : 23) โดยเสฐียรโกเศศ ได้กล่าวถึงการต้อนรับแขก สรุปลงใจความว่า การต้อนรับแขกเป็นสิ่งสำคัญต้องทำให้ดีที่สุด พึงระวังอย่าให้แขกผู้มาเยือนผิดหวังเพราะจะนำความโชคร้ายมาให้กับเจ้าบ้าน และสอดคล้องกับแนวคิดของสวามี ประภวานันทะ และ (เฟรดเดอริคแมนเชสเตอร์, 2553 : 74) ที่ได้กล่าวว่า คนอินเดียมีความเชื่อว่า ความเป็นพระเจ้าจะอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนชั้นวรรณะ ดังนั้นจากแนวคิดและความเชื่อในคำสอนข้างต้นนี้เอง เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติในการปฏิบัติตน และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวอินเดียในวรรณะต่าง ๆ โดยเฉพาะการปฏิบัติตนต่อขอทานที่มีความเชื่อว่าการดูแลรับรองขอทานอย่างเต็มที่ และเต็มความสามารถ รวมทั้งกระทำด้วยจิตที่บริสุทธิ์จะเป็นสิริมงคลต่อตัวผู้ให้ทาน

การกระทำเช่นนี้ยังส่งผลต่อค่านิยมของชาวอินเดียโดยภาพรวมที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติต่อผู้มาเยือนเป็นอย่างดี และทำให้สภาพการดำเนินชีวิตในสังคมอินเดียเป็นไปอย่างสุขสงบ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แม้ว่าอินเดียจะเป็นหนึ่งในประเทศที่มีประชากรมากที่สุดในโลก และอาจกล่าวได้อีกว่า จากแนวคิด คำสอน ความเชื่อ และการหล่อหลอมทางสังคมในลักษณะเหล่านี้ได้ส่งผลดีต่อการปกครองของอินเดียตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จริยา เจริญรัตน์. (2522). **วรรณະศูทรสมัยพระเวท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตรภรณ์ สุทธาวาส. (2539). **อารยธรรมอินเดียโบราณ**. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- दनัย ไชยโยธา. (2553). **วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียกับนานาประเทศ**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ประจักษ์ สายแสง และเจือง ถิหัง. (2560). ทวิภาวะ. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี**. 9(1), 1-36.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2529). **ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรมทั้งสา โยคานันทะ. (2554). **อัตชีวประวัติของโยคี**. นนทบุรี : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระราชบัญญัติควบคุมการขทาน พุทธศักราช 2484. (2484). **ราชกิจจานุเบกษา**. มาตรา 6 วรรค 2,3,4.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : นานามีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2544). **อิทธิพลวรรณกรรมอินเดียต่อวรรณกรรมไทย**. **วารสารอินเดียศึกษา**. 26(3), 1
- ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา. (2544). **ภารตนิยาย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.
- ศิราพร ณ กลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยัญ ชูช่วย. (2545). **การแสวงหาความสุขและคุณค่าของชีวิต กรณีศึกษาที่คณะกลุ่มคนต่างวัยในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สวามีประภาวณันทะ และเฟรเดอริค แมนเชสเตอร์. (2553). **อุปนิษั คัมภีร์เพื่อความสงบศานติ ปัญญาญาณของพระมุนีฮินดู (Upanishads)**. แปลโดย กิ่งแก้ว อุตถากร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป. (2551). **ทีโตปเทศ**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : ศยาม. _____ . (2552). **นิยายเบงคลี**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศยาม.
- Wehmeier Sally. (2001). **Oxford Advanced Learner's dictionary of Current English** (6 nd ed.). New York: Oxford University.
- R.S., Mcgregor. (1993). **Oxford Hindi English dictionary**. New York: Oxford University.